

Ks. Dariusz PIASECKI*

EUCHARYSTIA U HOMERA?

Niniejszy artykuł stanowi próbę odpowiedzi na pytanie, czy można mówić o Eucharystii, ofierze Jezusa Chrystusa, w kontekście poematów homeryckich. Wydaje się niemożliwym połączenie ze sobą tak odległych od siebie utworów: poematów homeryckich z ewangelicznymi relacjami na temat życia, publicznej działalności, śmierci i zmartwychwstania Jezusa z Nazaretu. Obie tradycje, pogańską i chrześcijańską, dzieli nie tylko czas ich powstania, ale przede wszystkim treści, zawarte w nich idee, przesłanie, konteksty wydarzeń, bohaterowie. Czy i w jakim stopniu możliwe byłoby zaprezentowanie tajemnicy ustanowienia Eucharystii w oparciu o treści dotyczące wojny trojańskiej czy też wieloletniej wędrówki bohatera *Odysei*? Odpowiedź na powyższe pytania możemy znaleźć we wczesnochrześcijańskich utworach, zwanych *Centonami Homeryckimi*¹. Stanowią one syntezę obu tradycji, swoiste „schryścianizowanie” poematów greckiego Aojda, literacką adaptację pogańskiego języka, stylu, formy i treści do wyrażenia chrześcijańskiej idei zbawczej. Można zatem powiedzieć,

* Ks. dr Dariusz Piasecki – asystent w Katedrze Języka Greckiego w Instytucie Filologii Klasycznej na Wydziale Nauk Humanistycznych Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II; e-mail: sabulum@interia.pl.

¹ Na temat *Centonów Homeryckich* w ostatnich latach pisali m.in. w literaturze zachodniej: R. Schembra, *Analisi comparativa delle redazioni linghe degli Homerocentones*, „Sileno” 21 (1993) 113-137; A.-L. Rey, *Homerocentra et literature apocryphe chrétienne: quels rapports?*, „Apocrypha” 7 (1996) 123-134; R. Schembra, *La prima redazione dei centoni omerici*, traduzione e commento, Alessandria 2006; tenże, *La seconda redazione dei centoni omerici*, traduzione e commento, Alessandria 2007; K.O. Sandnes, *The Gospel „According to Homer and Virgil”*. *Cento and Canon*, Leiden – Boston 2011. W literaturze polskiej: M. Gilski, *Koncepcja wzroku w poematach homeryckich*, Kraków 2011; D. Piasecki, *Hermeneutyka Centonu Homeryckiego – studium przypadku*, „Littera Antiqua” 2 (2011) 121-136; tenże, *Pochodzenie nazw własnych w „Centonach Homeryckich”*, „Littera Antiqua” 5 (2012) 101-114; tenże, *Centony Homeryckie. Spotkanie tradycji pogańskiej z chrześcijańską*, Kraków 2014; tenże, *Centony Homeryckie. Wczesnochrześcijańskie parafrazy literackie*, „Sosnowieckie Studia Teologiczne” 12 (2015) 275-285; tenże, *Modlitwa Chrystusa w Centonach Homeryckich*, „Littera Antiqua” 10 (2015) 201-210; M. Gilski, *Mariologia centonów*, Kraków 2015; M. Migdał, *Mariologia Centonów Homeryckich*, Kraków 2015 (archiwum UPJPII); tenże, *Angelologia Centonów Homeryckich*, w: *Ortodoksja. Ortopraksja. Między teoretycznym a praktycznym wymiarem teologii*, red. A. Małek – Ł. Rzepka, Kraków 2016, 37-55; S. Drzyżdzyk, *Demonologia Homerocentonów*, „Bielsko-Żywieckie Studia Teologiczne” 17 (2016) 89-98; tenże, *Chrystologia w perspektywie Mitu Trojańskiego*, Kraków 2017; K. Narecki – D. Piasecki, *Centony Homeryckie. Wprowadzenie, przekład, komentarz*, Kraków 2017.

że *Centony Homeryckie* stanowią swojego rodzaju ewangelię, zawartą w pięćdziesięciu rozdziałach, które językiem Homera umiejętnie dostosowanym do treści Bożego objawienia prezentują życie, działalność, męczeńską śmierć i paschalne wydarzenia Jezusa Chrystusa. Utwór czterdziesty *Centonów Homeryckich*, zatytułowany *Περὶ τοῦ μυστηρίου καὶ τοῦ δείπνου*² stanowi opis ostatniej wieczerzy Jezusa z uczniami i ustanowienie Eucharystii. Treść tego centonu stanowi podstawę analizowanego artykułu.

1. Ustanowienie Eucharystii w *Centonach Homeryckich*. *Centony Homeryckie* stanowią zbiór pięćdziesięciu utworów, nawiązujących do ewangelicznych treści, w których autor zachowuje chronologiczną strukturę wydarzeń. Całkowite *novum*, o którym nie wspominają Ewangelie, stanowią dwa pierwsze centony³, w których autor przenosi czytelnika do niebiańskiej rzeczywistości Ojca i Syna, gdzie – obaj zatroskani o los człowieka – wspólnie podejmują decyzję ocalenia ludzkości z niewoli grzechu i śmierci. Następujące po sobie kolejne utwory kontynuują już ewangeliczną narrację, począwszy od sceny zwiastowania (Centon 3), aż po wniebowstąpienie Jezusa (Centon 50), wśród nich swój opis znajduje misterium ostatniej wieczerzy i ustanowienie Eucharystii (Centon 40).

a) Struktura centonu *Περὶ τοῦ μυστηρίου καὶ τοῦ δείπνου*. Utwór składa się ze 111 wersetów i należy do jednego z najdłuższych, spośród znajdujących się w korpusie *Centonów*. Treść nawiązuje do biblijnej narracji ostatniej wieczerzy Jezusa z uczniami i ustanowienia sakramentu Eucharystii. Ze względu na ekstrakcyjny charakter centonów i odmienną kontekstualność poematów homeryckich wielokrotnie nie udało się autorowi znaleźć odpowiednich wersetów u Homera, aby bez żadnych modyfikacji odtworzyć ewangeliczny opis ostatniej wieczerzy. Poszerza więc i ubogaca swoje opowiadanie o liczne powtórzenia (ponowny wybór Apostołów), czy też o elementy nie istniejące w Ewangeliach, jak: dygresja na temat Judasza, przywódców żydowskich, zmarłych w Hadesie, czy też wspólnego dziękczynienia Jezusa i Apostołów po spożytej wieczerzy oraz o mowę, dotyczącą sądu ostatecznego. Za źródło biblijne centonista obiera relacje synoptyków⁴, sięgając niejednokrotnie do Ewangelii Janowej (J 14-17). Ze źródła homeryckiego autor zapożycza 111 wierszy, z czego 58 pochodzi z *Odysei*, a 53 z *Iliady*. Ponad połowa wersetów (63) nie zawiera żadnych modyfikacji, pozostałe (48) zostały przez autora częściowo zmienione tak, aby dopasować ich treść do prezentowanego wątku.

² Eudocia Augusta, *Homero-centones* 40, éd. A.-L. Rey, SCh 437, Paris 1998, 412, tłum. D. Piasecki, w: Narecki – Piasecki, *Centony Homeryckie*, s. 327.

³ Por. tamże 1-2, SCh 437, 106-122, tłum. Piasecki, s. 57-69.

⁴ Mt 25, 31-46; 26, 17-28; Mk 14, 12-24; Łk 22, 7-20. Wszystkie odniesienia biblijne według: *Biblia Tysiąclecia, Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu*, red. K. Dynarski, Poznań – Warszawa 1990³; *Grecko-polski Nowy Testament*, tłum. R. Popowski – M. Wojciechowski, Warszawa 1994.

b) Treść utworu. Na strukturę centonu składają się: wstęp i trzy mowy Jezusa. Utwór rozpoczyna się od powołania przez Jezusa dwunastu uczniów. Autor podkreśla, że do grona Apostołów Jezus wybrał najlepszych spośród towarzyszących (w. 1), którzy jednocześnie byli Jemu najbliżsi i najdrożsi (w. 2). Choć wybrał najlepszych spośród ludzi, to sam wyróżnia się wśród nich i ich przewyższa (w. 8), posiadając niekwestionowany autorytet i najwyższą władzę (w. 5). Do nich kieruje swoje polecenia, wyjaśniając niektóre kwestie (w. 4-5). Kiedy wszyscy znaleźli się w domu, Jezus rozmyślał nad tym, co miało się wydarzyć (w. 9-11). Zaraz też powstał z miejsca i przemówił do współbiedników, nazywając ich swoimi przyjaciółmi (w. 14). We wstępie mowy zaznacza, że „lepiej dobrze czynić, aniżeli źle” (w. 16), a swoje przesłanie kieruje do wszystkich ludzi (w. 15). Nośnikami dobrej nowiny mają być Apostołowie. Im Jezus zleca misję głoszenia Ewangelii (w. 17), dokądkolwiek się udadzą z zachodu na wschodnie krańce ziemi (w. 18-19). W czasie realizacji tego zadania Apostołom będzie towarzyszyć zmęczenie i trud (w. 20), jednak wspólna droga i misja bardziej ich zjednoczy (w. 21). W tym miejscu Jezus czyni aluzję do tego, który ma Go zdradzić, który co innego mówi, a co innego kryje w swoim sercu (w. 24). Określa go jako „szpetnego”, przyrównując do bram Hadesu (w. 23), dlatego zachęca swoich najbliższych, aby wraz z Nim dzielili Jego smutek (w. 22), wyzbyli się gniewu, pozyskując miłość (w. 26). Tak odpowiadając na zło, przyniosą Jezusowi większą sławę i cześć, które dotrą do wszystkich pokoleń (w. 27-29). Swoją troską ogarnia Chrystus wszystkich potrzebujących, obcych i przybyszów (w. 33-36). Poleca zatem uczniom, aby – jeśli mają w nadmiarze pokarm, czy też wino – rozdali tym, którzy są w potrzebie. Należy ich traktować jak braci i nie odwracać się od nich, kiedy proszą o wsparcie (w. 37-38). Jezus zapowiada również rzeczy, które nadejdą. Dotyczy to powrotu z mrocznego podziemia dusz zmarłych bohaterów, dziewcząt, młodzieńców i starszych, którzy za życia wiele wycierpieli (w. 42-46). Oni wszyscy staną przed Tym, który panuje nad żywymi i umarłymi, aby poddać się Boskiemu osądowi (w. 47-49). Dzięki niemu nikt już nie będzie niegodziwy, jak miało to miejsce w przeszłości (w. 50-51). Słowa Jezusa wzbudzają u Apostołów ducha mocy i dodają im odwagi (w. 52). Po zakończeniu pierwszej mowy Jezusa, centonista czyni dygresję, dotyczącą przywódców ludu, zawiązujących spisek na życie Syna Bożego (w. 53-57). Po czym zachęca swoim przyjaciół, aby – ze względu na święto – przygotowali uroczysty posiłek w górnej części domu, w którym przebywali (w. 58-63). Kiedy nastał odpowiedni czas rozpoczęcia wieczerzy (w. 64), Jezus pobłogosławił wino i chleb (w. 64-67). Następnie, rozlewając do kielichów, podawał Apostołom do spożycia (w. 68-69) i wznosząc ręce ku niebu modlił się (w. 70). Podobnie uczynił z chlebem. Wyjmując cały chleb z kosza (w. 72), połamał go w dłoniach, modląc się jednocześnie za swoich uczniów (w. 73). Następnie skierował do nich słowa, aby brali podawany im posiłek, napełniali się radością i Ciało Jezusa podawali biesiadnikom tak, aby nikt nie odszedł bez spożycia (w. 75-77). Apostołowie brali rękoma przygotowane porcje (w. 79). Jezus,

z kolei, napełnia boskim napojem trzymany w dłoniach kielich, mieszając go z czerwonym nektarem (w. 81), odmawia modlitwę i oświadcza uczniom, że da im coś, co jest najcenniejszego i najpiękniejszego – Jego Krew. Ci, którzy będą ją spożywać, nie zazną w swoim sercu ani niepokoju, ani śmierci, przeznaczeni bowiem będą do życia we wspólnocie z Bogiem (w. 83-86). To polecenie Jezusa Apostołowie mają kontynuować, sprawując ucztę starszym i słuchając pieśniarza (w. 87-91). Spożywanie nieśmiertelnego posiłku ma wiązać się z pamięcią o Jezusie po wszystkie dni (w. 92-93). Po spożytym posiłku wszyscy śpiewem wielbili Boga (w. 94-95). Jezus po raz kolejny, w słowach pełnych żalu, zwraca się do zgromadzonych, oznajmiając, że trudno jest Mu świętować, gdy pośród nich jest zdrajca (w. 97-101), który za określoną zapłatę doprowadzi do śmierci Syna Bożego (w. 102-104). Zdrada jednego z Apostołów powoduje cierpienie w sercu i duszy Jezusa (w. 105-106). Przyrównuje go do wyrzutka, niewiernego i tułacza (w. 107), który oby się nie narodził albo umarł niezony (w. 108). Jest bowiem hańbą i najpodlejszym spośród ludzi (w. 109-110). Nie ma bowiem nikogo, kto byłby do niego podobny, zarówno pod względem ducha, jak i wyglądu zewnętrznego (w. 110-111).

c) Autorskie modyfikacje. Nie wszystkie treści ewangelicznej narracji z ostatniej wieczerzy Jezusa z uczniami udało się przedstawić centoniście. Wynika to przede wszystkim z odmiennych kontekstów poematów Homera i ściśle określonej struktury centonów⁵. Autor dodaje nowe elementy, nieobecne w Ewangeliach, poszerzając tym i dynamizując ewangeliczne opowiadania. Należą do nich: opis ponownego wybrania Apostołów (w. 1-3; 6-8), przesłanie Jezusa skierowane do wybranych (w. 14-51), zawierające różne wskazania moralne (w. 14-24), jak: obowiązek wybaczenia (w. 25-29), spełniania uczynków miłosierdzia (w. 30-38), nakaz odrzucenia idolatrii (w. 39-41), zapowiedź zmartwychwstania umarłych i sąd (w. 42-51), oraz charakterystykę uczniów (w. 59). *Novum* w stosunku do ewangelicznych relacji stanowi również krótka wzmianka, dotycząca wspólnego dziękczynienia po zakończonej wieczerzy (w. 95) oraz gorzka mowa Jezusa skierowana pod adresem zdrajcy (w. 97-111), charakteryzująca go jako wyrzutka, niewiernego i tułacza (w. 107). Centonista, poszerzając opis ostatniej wieczerzy, nie tylko zawarł wszystkie jej elementy obecne w Ewangeliach, ale nadto poszerza kontekst o nowe szczegóły, dzięki którym rozbudowuje narrację, ożywia ją i ubogaca o nowe dramatyczne elementy.

2. Motywy eucharystyczne w centonie. Na motywy eucharystyczne, występujące w centonie składają się następujące elementy: zawiązanie wspólnoty, przemiana chleba w Ciało Jezusa, przemiana wina w Krew, polecenie kontynuacji Misterium przez Apostołów oraz wątek dotyczący zdrajcy.

⁵ Zagadnienie, dotyczące zasad konstruowania centonów, opracowane przez Auzoniusza prezentuje K.O. Sandness: *The Gospel „According to Homer and Virgil” Cento and Canon*, Leiden – Boston 2011, 108-118.

a) Zawiązanie wspólnoty. Centonista przywołuje scenę powołania dwunastu Apostołów, z którymi następnie zawiązuje wspólnotę stołu, powierzając swoje najskrytsze tajemnice. Jest to wyselekcjonowana przez Jezusa grupa ludzi. Wybiera tych, których sam chce⁶ i których zalicza do najlepszych, sobie najbliższych i najdroższych⁷. Dzielenie wzajemnych trosk i doświadczeń bardziej zjednoczy uczniów ze swoim Mistrzem⁸. Ich też przygotowuje do godnego udziału w Boskiej wspólnocie⁹. Kieruje do nich mowy, które zawierają polecenia natury moralnej oraz troskę o innych, zwłaszcza biednych¹⁰. Stąd prośba do tych, którzy są majętni, aby podzielili się z innymi pokarmem, chlebem i winem¹¹. Poleca również uczniom głosić dobrą nowinę, dokądkolwiek się udadzą¹², a następnie prosi ich, aby przygotowali „wieczernię w górnej części domu” (w. 63). Powodem wspólnego ucztu jest święto, upamiętniające wielkie dzieła Boga¹³. Centonista, sięgając do opisu święta boga Apollona¹⁴, nawiązuje do pierwszego dnia święta Przaśników, kiedy uczniowie pytają Jezusa, gdzie chce urządzić paschę (por. Mt 26, 17; Mk 14, 12; Łk 22, 7). Żydowskie święto staje się dla Jezusa okazją, aby zgromadzić wokół siebie najbliższych i wobec nich dokonać przemiany chleba w Ciało i wina w Krew swoją.

b) Ciało i Pańska Krew. Po zawiązaniu wspólnoty stołu, Jezus – zanim dokona przemiany chleba w Ciało i wina w swoją Krew – spożywa z uczniami posiłek. Kiedy nadszedł stosowny czas (w. 64), Chrystus prawą dłonią chwycił wino słodkie jak miód (w. 65), lewą dłonią bierze bochenek chleba (w. 66). Następnie modli się w ciszy (w. 67). Z kolei, napełniając winem kielichy uczniów, podaje każdemu z osobna do spożycia. Następuje modlitwa, podczas której wznosi ręce w kierunku gwiaździstego nieba (w. 68-70). Po

⁶ Por. Eudocia Augusta, *Homocentones* 1357 (40, 6), SCh 437, 412: „οἱ δ' ἔλαχον, τοὺς ἂν καὶ ἤθελεν αὐτὸς ἐλέσθαι”, tłum. Piasecki, s. 330.

⁷ Por. tamże 1352-1353 (40, 1-2), SCh 437, 412: „Ἀὐτὰρ ὄγε κρίνας ἐτάρους δυοκαίδεξ' ἀρίστους, οἱ οἱ κεδνότατοι καὶ φίλτατοι ἦσαν ἀπάντων”, tłum. Piasecki, s. 328.

⁸ Por. tamże 1372-1373 (40, 21-22), SCh 437, 414: „Ἦδε δ' ὁδὸς καὶ μάλλον ὁμοφροσύνησιν ἐνήσει, καλὸν τοι σὺν ἐμοὶ τὸν κῆδιν ὅς κ' ἐμὲ κῆδει”, tłum. Piasecki, s. 330.

⁹ Por. tamże 1354 (40, 3), SCh 437, 412: „Ὅφρα οἱ αὐτόματοι θεῖον δύσωνται ἀγῶνα”, tłum. Piasecki, s. 328.

¹⁰ Polecenie dotyczy porzucenia gniewu na rzecz miłości. Por. tamże 1377 (40, 26), SCh 437, 414: „Μηνιθμὸν μὲν ἀπορρίψαι, φιλότρητα δ' ἐλέσθαι”, tłum. Piasecki, s. 332.

¹¹ Por. tamże 1381-1383 (40, 30-32), SCh 437, 414: „Υμέων δ' ὅς κτεάτεσσιν ὑπερφιάλως ἀνιάζει, σίτον καὶ κρέα πολλὰ καὶ ἄσπετον οἶνον ἐρυθρὸν συλλέξας λαοῖσι δότω καταδημοβόρησαι”, tłum. Piasecki, s. 332.

¹² Por. tamże 1366-1369 (40, 15-18), SCh 437, 412-414: „Ἀὐτίκα γὰρ πᾶσιν μυθήσομαι ἀνθρώποισιν, ὡς κακοεργεῖς εὐεργεσίη μέγ' ἀμείνων. Ἄλλ' ὑμεῖς ἔρχεσθε καὶ ἀγγελίην ἀπόφασθε, ἀνθρώποις, ὅτεόν τε πόλιν καὶ γαίαν ἴκησεσθε”, tłum. Piasecki, s. 330.

¹³ Por. tamże 1412-1413 (40, 61-62), SCh 437, 416: „Νῦν μὲν γὰρ κατὰ δῆμον ἑορτὴ τοῦτο θεοῦ, καλὴ τε μεγάλη τε καὶ ἀγλαὰ ἔργ' εἰδυῖα”, tłum. Piasecki, s. 336.

¹⁴ Homerus, *Odyssea* XXI 258, ed. M.L. West: Homerus, *Odyssea*, Bibliotheca Scriptorum Graecorum et Romanorum Teubneriana, Berlin 2017, 446.

spożyciu posiłku i zaspokojeniu głodu (w. 71), Jezus wyjmując z kosza chleb, który łamie w dłoniach, a wznosząc ręce ku górze, modli się za uczniów, kierując do nich słowa (w. 72-74), aby brali ten Chleb i radowali się¹⁵. Jest nim Ciało Jezusa, które ma być rozdawane biesiadnikom do spożycia tak, aby nikt nie był pozbawiony swojej części¹⁶. Uczniowie, posłuszni poleceniu Mistrza, brali rękoma zastawione potrawy (w. 78). Z kolei, napełniwszy winem kielich (w. 81), Jezus odmawia modlitwę i według zwyczaju kieruje do Apostołów słowa (w. 80-82). Podkreśla w nich, że ofiarowuje to, co dla Niego najcenniejsze i najpiękniejsze¹⁷. W opisie wieczerzy, centonista, w odróżnieniu od ewangelicznych relacji, dokonuje wyraźnego podziału na posiłek zasadniczy (w. 64-69) i moment przeistoczenia chleba i wina w Ciało i Krew Jezusa (w. 72-86), który ma miejsce po spożyciu wieczerzy, kiedy Jezus i uczniowie nasycili już swoje serca¹⁸. W oddzieleniu tych rzeczywistości dostrzec można wyjątkowość chwili, podczas której człowiek, spożywający Ciało i Krew Jezusa, nawiązuje szczególną więź z Bogiem. Dzięki niej ustaje niepokój serca, człowiek zostaje uwolniony zarówno od starości, jak i śmierci, ponieważ mocą Ciała i Krwi Pańskiej przeznaczony jest do życia we wspólnocie z Bogiem¹⁹. Zarówno w pierwszej, jak i w drugiej części wieczerzy biesiadnikom towarzyszy rytualna modlitwa Jezusa (w. 67, 70 i 82), a także osobista, w której Pan modli się za Apostołów (w. 73-74). W trosce o zbawienie wszystkich ludzi Jezus poleca uczniom, których nazywa „ukochanymi synami tych, którzy są najlepsi”²⁰, aby ilekroć spożywać będą wino razem ze starszymi ludu, posłuchali pieśni aojda²¹. Po raz kolejny zachęca biesiadników, aby kosztowali pokarm i spożywali nieśmiertelne wino, a kontynuując wieczerzę w przyszłości, wspominali Jezusa przez wszystkie dni (w. 92-93). Po zakończonej kolacji wszyscy razem śpiewem wielbili Boga (w. 94-95).

W prezentacji misterium przemiany chleba w Ciało i wina w Krew Chrystusa centonista dokonuje modyfikacji wersetów Homerowych, które odnoszą się do opisów homeryckich uczt i biesiad. W analizowanym utworze

¹⁵ Por. Eudocja Augusta, *Homerocentones* 1436 (40, 75), SCh 437, 418: „Σίτου θ' ἄπτεισθον καὶ χαίρετον”, tłum. Piasecki, s. 336.

¹⁶ Por. tamże 1437-1438 (40, 76-77), SCh 437, 418: „Σῶμα δὲ οἴκαδ' ἐμὸν δόμεναι πᾶν δαιτυμόνεσσιν, δασσάμενοι, μὴ τίς μοι ἀτεμβόμενος κίοι ἴσης”, tłum. Piasecki, s. 336-338.

¹⁷ Por. tamże 1434 (40, 83), SCh 437, 420: „Δῶσω ὃ κάλλιστον καὶ τιμηέστατον ἐστίν”, tłum. Piasecki, s. 338.

¹⁸ Por. tamże 1422 (40, 71), SCh 437, 418: „Ἀτὰρ ἐπεὶ δείπνησε καὶ ἤραρε θυμὸν ἔδωδῆ”, tłum. Piasecki, s. 336.

¹⁹ Por. tamże 1435-1437 (40, 84-86), SCh 437, 420: „Οὐκ ἐμὸν αἷμα πίνοντες ἀλλύσσονται περὶ θυμῷ, αἰεὶ δὴ μέλλοιτε ἀγήρω τ' ἀθανάτω τε, ζῶειν οὐδ' ἀνδρεσσι μετέμμεναι, ἀλλὰ θεοῖσιν”, tłum. Piasecki, s. 338.

²⁰ Por. tamże 1439 (40, 88), SCh 437, 420: „Τῶν ἀνδρῶν φίλοι υἱες, οἱ ἐνθάδε γ' εἰσὶν ἄριστοι”, tłum. Piasecki, s. 338.

²¹ Por. tamże 1441-1442 (40, 90-91), SCh 437, 420: „Ὅσσοι ἐνὶ μεγάριοισι γερούσιον αἴθοπα οἶνον, αἰεὶ πίνετ' ἐμοῖσιν, ἀκούαζεσθε δ' αἰοιδῶ”, tłum. Piasecki, s. 338.

modyfikacji uległy dwa wersety homeryckie, które centonista zaadoptował do opisu Jezusowego Ciała²² i Krwi²³. W pierwszym przypadku, odnoszącym się do Ciała Jezusa, autor łączy ze sobą dwa Homerowe wiersze, które całkowicie różnią się od siebie kontekstem. Pierwszy fragment pochodzi z *Iliady*²⁴, gdzie Hektor zwraca się z prośbą, aby w przypadku jego śmierci w pojedynku z Ajaksem ciało odesłano do Troi. Druga część wiersza, pochodzi z *Odysei* i odnosi się do wizyty Odyseusza u Kirki, która częstuje przybysza i jego towarzyszy chlebem, mięsem i winem²⁵. Połączenie dwóch różnych wątków homeryckich pozwoliło centoniście zaprezentować ewangeliczny fragment, zawierający słowa Jezusa, nawiązujące do przemiany chleba w Jego Ciało (por. Mt 26, 26; Mk 14, 22; Łk 22, 19). W drugim wersecie, dotyczącym Krwi Pana, autor zapożycza fragment z opisu walki Achillesa z Hektorem²⁶. Modyfikacje w tym przypadku dotyczą jedynie niewielkich zmian gramatycznych, zachodzących wewnątrz wiersza²⁷. W ten sposób zmieniony werset odpowiada ewangelicznym relacjom Synoptyków (por. Mt 26, 27; Mk 14, 24; Łk 22, 20).

c) Wątek zdrajcy. W odróżnieniu od relacji Ewangelistów²⁸, centonista wplata pod koniec utworu wątek, dotyczący zdrajcy Jezusa (w. 97-111). Poszerza go o elementy, charakteryzujące postać zaprzędanego ucznia, nie wymieniając jego imienia. Po zakończonej wieczerzy Jezus ze smutkiem zwraca się do zgromadzonych, oznajmiając, że z trudem świętuje z powodu zła, które wyczuwa pośród zgromadzonych (w. 97-100). Ma tu na myśli jednego spośród uczniów, który jest nieuczciwy, co innego mówi, a co innego skrywa w swoim sercu²⁹. Czyni to za ustaloną zapłatę, co w przekonaniu Jezusa jest gorsze od śmierci³⁰. Centonista, aby zaakcentować tragiczne przeznaczenie Syna Bożego, wtrąca dwa wersety, podkreślające nadejście czasu, kiedy Bóg-Człowiek

²² Por. Homerus, *Ilias* VII 79 ed. M.L. West: Homerus, *Ilias*, vol. 1, Bibliotheca Scriptorum Graecorum et Romanorum Teubneriana, Stuttgartiae – Lipsiae 1998, 207: „Σῶμα δὲ οἴκαδ’ ἐμὸν δόμενοι (πᾶν δαιτυμόνεσσιν)”; tenże, *Odysea* VII 102, ed. West, s. 140.

²³ Por. tenże, *Ilias* XXII 70, ed. M.L. West: Homerus, *Ilias*, vol. 2, Bibliotheca Scriptorum Graecorum et Romanorum Teubneriana, Stuttgartiae – Lipsiae 2000, 271: „ὄκ ἐμὸν αἷμα πίνοντες ἀλλύσσονται περὶ θυμῷ”.

²⁴ Por. tamże VII 79, ed. West, vol. 1, s. 207.

²⁵ Por. tamże XII 19, ed. West, vol. 1, s. 351.

²⁶ Por. tamże XXII 70, 271, ed. West, vol. 2, 271.

²⁷ Por. tamże XXII 70: „Οἱ κ’ ἐμὸν αἷμα πίνοντες ἀλλύσσοντες περὶ θυμῷ”, ed. West, vol. 2, 271; Eudocia Augusta, *Homerocontones* 1435 (40, 84), SCh 437, 420: „ὄκ ἐμὸν αἷμα πίνοντες ἀλλύσσονται περὶ θυμῷ”, tłum. Piasecki, s. 338. Centonista modyfikuje tekst Homerowy, dodając negację do czasownika ἀλλύσσομαι, dostosowując formę osobową.

²⁸ Wątek, dotyczący zdrady Jezusa przez Judasza, poruszają wszyscy Ewangelisci: Mt 26, 20-25; Mk 14, 18-21; Łk 22, 21-23; J 13, 21-30.

²⁹ Por. Eudocia Augusta, *Homerocontones* 1452 (40, 101), SCh 437, 422: „Ὅς χ’ ἕτερον μὲν κεῖθει ἐνὶ φρεσίν, ἄλλο δὲ εἶπῃ”, tłum. Piasecki, s. 340.

³⁰ Por. tamże 1453 (40, 102), SCh 437, 422: „Μισθῷ ἔπι ῥητῷ· τὸ δὲ ῥίγιον αἶ κεν ἀλώῃ”, tłum. Piasecki, s. 340.

ma zginąć okrutną śmiercią³¹. Jest to Jego przeznaczenie. Zdrada jednego z uczniów przyspiesza jedynie to zdarzenie³², powodując dodatkowy ból w sercu Jezusa (w. 105). Przyrównuje go do wyrzutka, niewiernego i tułacza, do człowieka, który oby się nie narodził³³, a skoro żyje, niechby umarł w samotności i bez rodziny (w. 107-108). Zdrada Mistrza stała się przedmiotem jego hańby, powodem do nienawiści i odrzucenia przez wszystkich (w. 109). W ocenie Jezusa zdrajca jest najpodlejszym z ludzi, z którym nikt nie może się równać ani pod względem fizycznej szpetoty, ani pod względem ducha i umysłu (w. 110-111). Fakt, że centonista pomija w swojej narracji niektóre ewangeliczne elementy, jak: imię zdrajcy, czy gest jednoczesnego zanurzenia ręki Jezusa i Judasza w misie (por. Mt 26, 23; Mk 14, 20) oraz wyjście zdrajcy z wieczerzy, interpretowane przez Apostołów, jako polecenie zakupu przez niego żywności, bądź złożenia ofiary na biednych (por. J 13, 29), wytłumaczyć można niemożnością znalezienia odpowiadających im wątków w poematach homeryckich.

3. Terminy dyskusyjne. *Centony Homeryckie* w swojej strukturze są dziełem ekstrakcyjnym, w całości skomponowane z wierszy poematu-źródła o odmiennej kontekstualności. Wskutek tego pojawiają się w tekście terminy własne, które trudno zdefiniować, bądź w takiej samej formie zaadaptować do nowego kontekstu. Do takich terminów w utworze należą homeryckie nazwy własne, jak: „Achajowie”³⁴, pojęcie wskazujące w centonach na lud Boży. W analizowanym utworze, jak się wydaje, centonista rozumie przez „Achajów” tych, którzy przygotowują ucztę „starszym”³⁵. Chodziłoby więc o Apostołów³⁶, jako wybranych i przywódców nowego ludu, który spożywając Ciało i Krew Jezusa³⁷ tworzy nową społeczność wierzących.

Kolejnym terminem, nasuwającym interpretacyjne problemy jest: „pieśń Aojda” (w. 91). Centonista zaczerpnął zwrot z mowy Alkinoosa do zgromadzonych w jego pałacu gości, którzy mając zwyczaj gromadzić się u króla Feaków, słuchali pieśniarzy, spożywając czerwone wino³⁸. Autor centonu

³¹ Por. tamże 1454-1455 (40, 103-104), SCh 437, 422: „Ἀψ περιτελλομένου ἔτεος καὶ ἐπὶ πλοῦθον ὄραι, μάλιστα μὲν ἐστὶ θεῶ τε καὶ ἀνέρι ἵφι γαμήναι”, tłum. Piasecki, s. 340.

³² Por. tamże 1457 (40, 106), SCh 437, 422: „Τὸν ὁμοῖον ἀνὴρ ἐθέλησιν ἀμέρσαι”, tłum. Piasecki, s. 340.

³³ Stwierdzenie, nawiązujące do relacji ewangelistów: Mt 26, 24 i Mk 14, 22.

³⁴ Por. Eudocia Augusta, *Homero-centones* 1440 (40, 89), SCh 437, 420, tłum. Piasecki, s. 338. Termin „Achajowie” pojawia się w *Centonach Homeryckich* sześciokrotnie. Centonista zapożycza homeryckie określenie starożytnych Greków na określenie ludzi, do których posłany jest Syn Boży z misją ich odkupienia. Zob. Piasecki, *Centony homeryckie. Spotkanie tradycji pogańskiej z chrześcijańską*, s. 27.

³⁵ Por. Eudocia Augusta, *Homero-centones* 1441 (40, 90), SCh 437, 420, tłum. Piasecki, s. 338.

³⁶ Por. Drzyżdzyk, *Chrytologia w perspektywie Mitu Trojańskiego*, s. 129.

³⁷ Por. Eudocia Augusta, *Homero-centones* 1441-1444 (40, 90-93), SCh 437, 420, tłum. Piasecki, s. 338.

³⁸ Por. Homerus, *Odyssea* XIII 9, ed. West, s. 272.

wykorzystuje homerycki fragment, aby wyrazić powtarzalność uczyty eucharystycznej (w. 93), podczas której, ilekroć Apostołowie i ich następcy będą sprawować pamiętkę Jezusowej wieczerzy i spożywać Krew Jezusa, mają wsłuchiwać się w głos pieśniarza, powtarzając jego słowa. Termin $\acute{\alpha}\omicron\iota\delta\omicron\upsilon$ („pieśniarza”), odnosiłby się zatem w pierwszej kolejności do Jezusa, wypowiadającego słowa przemiany chleba w Jego Ciało i wina w Krew, a następnie do szafarzy Eucharystii, którzy mają powtarzać słowa Pana podczas eucharystycznej wieczerzy³⁹.

Dyskusyjnym staje się związek, jaki zachodzi pomiędzy przelaną krwią Jezusa, jako istotnym elementem Eucharystii, a przelaną krwią homeryckich bogów Aresa i Afrodyty⁴⁰. Centonista nie nawiązuje wprost do wspomnianych powyżej, jednak wykorzystuje ich historie w prezentacji Jezusa. W przypadku boga wojny, Aresa, centonista wykorzystuje pełną żalu skargę skierowaną do jego ojca Zeusa. Syn żali się ojcu na Diomedesa, który będąc śmiertelnym, zranił boga wojny⁴¹. Centonista wykorzystuje ten motyw w modlitwie Jezusa w Ogrojcu, który żali się Ojcu na ludzi, popełniających niegodziwe czyny⁴². Kolejne podobieństwo pomiędzy Aressem a Jezusem centonista zauważa w scenie pochycenia w sieci syna Zeusa razem z Afrodytą. Zdradzany przez małżonkę Hefajstos sporządził niewidzialną pułapkę na Aresa i Afrodytę⁴³. Unieruchomiony w sieci Ares wyśmiewany jest przez pozostałych bogów⁴⁴, podobnie jak przybity do krzyża Jezus wyszydzany był przez żołnierzy obecnych podczas egzekucji⁴⁵. Istotne, z punktu widzenia analizowanego utworu, jest podobieństwo przelanej krwi Aresa, zranionego przez Diomedesa⁴⁶, do przelanej na krzyżu krwi Jezusa⁴⁷. Autor centonu podkreśla, że spożywający Boską krew Jezusa uwolnieni będą od niepokoju w sercu, starości i śmierci, ponieważ ich przeznaczeniem będzie zawiązanie wspólnoty z Bogiem⁴⁸.

³⁹ Drzyżdzyk (*Chrystologia w perspektywie Mitu Trojańskiego*, s. 129) w postaci pieśniarza widzi Jezusa, którego słowa powtarzane są podczas sprawowania pamiętki uczyty eucharystycznej. Rey (SCh 437, 409) natomiast odnosi ten termin do ewangelicznych tekstów, nawiązujących do ostatniej wieczerzy, które tworzą kanon słów konsekracji.

⁴⁰ Szerzej na temat podobieństw Aresa i Afrodyty do Jezusa zob. Drzyżdzyk, *Chrystologia w perspektywie Mitu Trojańskiego*, s. 165-166 i 170-171.

⁴¹ Por. Homerus, *Ilias* V 832, ed. West, vol. 1, s. 175. Zob. Drzyżdzyk, *Chrystologia w perspektywie Mitu Trojańskiego*, s. 165.

⁴² Por. Eudocia Augusta, *Homerocentones* 11520-1522 (42, 28-30), SCh 437, 436, tłum. Piasecki, s. 352-354.

⁴³ Por. Homerus, *Odyssea* VIII 298, ed. West, s. 163.

⁴⁴ Por. tamże VIII 266-366, ed. West, s. 161-166. Zob. Gilski, *Koncepcja wzroku w poematach homeryckich*, s. 170-172.

⁴⁵ Por. Eudocia Augusta, *Homerocentones* 1659-1664 (44, 42-47), SCh 437, 458, tłum. Piasecki, s. 374-376.

⁴⁶ Por. Homerus, *Ilias* V 857, ed. West, vol. 1, s. 177.

⁴⁷ Por. Eudocia Augusta, *Homerocentones* 1681 (44, 64), SCh 437, 460, tłum. Piasecki, s. 378.

⁴⁸ Por. tamże 1701-1703 (44, 84-86), SCh 437, 462, tłum. Piasecki, s. 380.

Podobnie, jak krew Aresa, tak przelana krew bogini Afrodyty⁴⁹ staje się dla centonisty punktem odniesienia do krwi Jezusa. Ich krew jest boska, określana, zarówno w poematach homeryckich, jak i przez centonistę „nieśmiertelną krwią boga”⁵⁰. Posługując się specyficzną terminologią, autor podkreśla wyjątkowość krwi bóstw olimpijskich, całkowicie różną od ludzkiej. Krew bogów określana jest jako „sok czysty”, będący wynikiem zupełnie innego pokarmu, jakim żywią się bogowie⁵¹. Centonista, przyrównując krew bogów do krwi Chrystusa, daje do zrozumienia, iż Jego krew wylana na krzyżu jest Krwią Boga, nie człowieka. Autor utworu podkreśla ten fakt podczas ostatniej wieczerzy, kiedy Jezus dodaje do wina odrobinę „czerwonego nektaru”⁵² pokarm bogów.

Autor *Centonów Homeryckich* w 50 utworach, posługując się językiem, stylem i formą Homera, opisał w chronologicznym porządku ewangeliczne dzieje Jezusa Chrystusa. Spośród wszystkich centonów jeden wprost nawiązuje do ostatniej wieczerzy Jezusa ze swoimi uczniami. Autor, zapożyczając homeryckie wiersze i adaptując je do nowego, biblijnego kontekstu, tworzy nową narrację, poszerzoną o nieznanne Ewangeliom elementy, dzięki którym ubogaca i dynamizuje ewangeliczny opis.

Ze 111 źródłowych wierszy ponad połowa (63) nie zawiera żadnych modyfikacji treściowych i gramatycznych, co świadczy o doskonałej znajomości poematów homeryckich przez autora centonów i odpowiednim doborze kontekstualnym wersetów w konstrukcji nowego dzieła. Dodanie nowych elementów nie wynika, jak się wydaje, z zamierzonego poszerzenia treści utworu przez centonistę, lecz z braku znalezienia odpowiednich wersetów, które wierne oddałyby ewangeliczny opis ostatniej wieczerzy. Niemniej zabieg ten nie uszczupla centonowej relacji, lecz ją ubogaca.

Autorowi, czerpiącemu obficie z opisów homeryckich biesiad, a także z wojennych potyczek bogów olimpijskich, udaje się znaleźć takie elementy, które pozwalają zobrazować, zarówno utworzenie wspólnoty stołu Jezusa z Apostołami, jak i przemowy do nich skierowane oraz kluczowe dla uczty eucharystycznej składniki, jak: chleb i wino, które stają się przedmiotem przemiany w Ciało i Krew Jezusa.

⁴⁹ Por. Homerus, *Ilias* V 339, ed. West, vol. 1, 153. Zob. Drzyżdzyk, *Chrystologia w perspektywie Mitu Trojańskiego*, s. 170.

⁵⁰ Por. Homerus, *Ilias* V 339, ed. West, vol. 1, s. 153: „ῥέε δ' ἄμβροτον αἷμα θεοῖο”; Eudocia Augusta, *Homero-centones* 1689 (44, 72), SCh 437, 460, tłum. Piasecki, s. 378. Zob. Drzyżdzyk, *Chrystologia w perspektywie Mitu Trojańskiego*, s. 170.

⁵¹ Por. Homerus, *Ilias* V 339-342 ed. West, vol. 1, s. 153.

⁵² Por. Eudocia Augusta, *Homero-centones* 1431 (40, 81), SCh 437, 420, tłum. Piasecki, s. 338; Homerus, *Odyssea* V 93, ed. West, s. 102.

Na uwagę zasługuje podkreślenie związku, jaki zachodzi pomiędzy krwią Jezusa a krwią Aresa i Afrodyty. W obu przypadkach krew została przelana z winy człowieka, a dzięki swojemu pochodzeniu jest krwią boską. Wyjątkową i odmienną od ewangelicznego opisu jest Jezusowa charakterystyka postaci Judasza. Jezus, nadając mu negatywne cechy, podkreśla wielkość winy, jakiej się dopuścił, zdradzając Syna Bożego.

Pewne trudności w zrozumieniu tekstu centonów dostarczają Homerowe terminy własne, jak: „pieśń Aojda”, czy „Achajowie”, jednak ich kontekstualna analiza nie nastęrcza większych problemów w zrozumieniu utworu. Analiza utworu pokazuje, że przy niewielkich modyfikacjach, możliwe jest wyrażenie ewangelicznych idei zbawczych za pomocą treści zawartych w poematach Homera.

THE EUCHARIST IN HOMER?

(Summary)

The article attempts to answer the question: is it possible to represent the Last Supper of Jesus and His Apostles by means of verses selected from Homer's *Iliad* and the *Odyssey*. The *Homeric Cento* no. 40, which emphasizes the community of Christ's table with His disciples, has been a subject of my analysis. The specific selection of Homeric verses, with some minor modifications, allowed the centonist to construct a new text with a completely different context and content, reflecting both the reality of the Upper Room and the establishment of the Eucharist by Jesus.

Key words: *Homeric Centos*, Homer, the *Iliad*, the *Odyssey*, the Eucharist, the Last Supper.

Słowa kluczowe: *Centony Homeryckie*, Homer, *Iliada*, *Odyseja*, Eucharystia, Ostatnia Wieczerza.

BIBLIOGRAFIA

Źródła

- Biblia Tysiąclecia, Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu*, red. K. Dynarski, Poznań – Warszawa 1990³.
- Grecko-polski Nowy Testament*, tłum. R. Popowski – M. Wojciechowski, Warszawa 1994.
- Homero-centones*, éd. A.-L. Rey, SCh 437, Paris 1998; ed. R. Schembra, CCG 62, Turnhout 2017, tłum. D. Piasecki, w: K. Narecki – D. Piasecki, *Centony Homeryckie. Wprowadzenie, przekład, komentarz*, Kraków 2017.
- HOMERUS, *Ilias*, ed. M.L. West: Homerus, *Ilias*, vol. 1-2, Bibliotheca Scriptorum Graecorum et Romanorum Teubneriana, Stuttgartiae – Lipsiae 1998-2000.
- HOMERUS, *Odyssea*, ed. M.L. West: Homerus, *Odyssea*, Bibliotheca Scriptorum Graecorum et Romanorum Teubneriana, Berlin 2017.

Opracowania

- DRZYDŹYK S., *Chrystologia w perspektywie Mitu Trojańskiego*, Kraków 2017.
- DRZYDŹYK S., *Demonologia Homerocentonów*, „Bielsko-Żywieckie Studia Teologiczne” 17 (2016) 89-98
- GILSKI M., *Koncepcja wzroku w poematach homeryckich*, Kraków 2011
- GILSKI M., *Mariologia centonów*, Kraków 2015.
- MIGDAŁ M., *Angelologia Centonów Homeryckich*, w: *Ortodoksja. Ortopraksja. Między teoretycznym a praktycznym wymiarem teologii*, red. A. Małek – Ł. Rzepka, Kraków 2016, 37-55.
- MIGDAŁ M., *Mariologia Centonów Homeryckich*, Kraków 2015 (archiwum UPJPII).
- NARECKI K. – PIASECKI D., *Centony Homeryckie. Wprowadzenie, przekład, komentarz*, Kraków 2017.
- PIASECKI D., *Centony Homeryckie. Spotkanie tradycji pogańskiej z chrześcijańską*, Kraków 2014.
- PIASECKI D., *Centony Homeryckie. Wczesnochrześcijańskie parafrazy literackie*, „Sosnowieckie Studia Teologiczne” 12 (2015) 275-285.
- PIASECKI D., *Hermeneutyka Centonu Homeryckiego – studium przypadku*, „Littera Antiqua” 2 (2011) 121-136.
- PIASECKI D., *Modlitwa Chrystusa w Centonach Homeryckich*, „Littera Antiqua” 10 (2015) 201-210.
- PIASECKI D., *Pochodzenie nazw własnych w „Centonach Homeryckich”*, „Littera Antiqua” 5 (2012) 101-114.
- REY A.-L., *Homerocentra et literature apocryphe chrétienne: quels rapports?*, „Apocrypha” 7 (1996) 123-134
- SANDNES K.O., *The Gospel „According to Homer and Virgil”. Cento and Canon*, Leiden – Boston 2011.
- SCHEMBRA R., *Analisi comparativa delle redazioni linghe degli Homerocentones*, „Sileno” 21 (1993) 113-137.
- SCHEMBRA R., *La prima redazione dei centoni omerici*, traduzione e commento, Alessandria 2006.
- SCHEMBRA R., *La seconda redazione dei centoni omerici*, traduzione e commento, Alessandria 2007.